

МОМО КАПОР

УСПОМЕНЕ
ЈЕДНОГ
ЦРТАЧА

ЛЕНТО
Београд, 2019.

АНЂЕО (1991)

“Историју свог живота почео сам да пишем сам, својом руком, како се то може видети по неким налепљеним хартијама, али пошто сам се уверио да је тај посао дангубан и да ћу пред људима испасти нескроман што сам се њега подухватио, чим наиђох на сина Микелеа ди Горо из Пијаве у области Гротине, четрнаестогодишњег, болешљивог дечака, склоних га да ме он одмени у писању, а ја му казивах у перо све што сам доживео. У томе сам налазио посебно задовољство, па сам стога био приљезнији на раду и обавио много више посла кад сам ту дужност поверио поменутом дечаку. Казиваћу му у перо своје доживљаје докле ме буде служило памћење.”

„Живот Бенвенута Челинија написан од њега самог”
(“Vita de Benvenuto Cellini scritta da lui medesimo”
1558-1566)

Зовем се Момо. Бог ми је подарио све године које имам, а можда ће, ко зна, ако буде хтео, додати још коју. Ми, Капори, умиремо, углавном, или од срца или од метка. Најбољи међу нама, од метка у срце. Готово све своје године, могу мирно да кажем, радио сам редовно само две ствари; цртао сам и пушио. Није било дана када то нисам чинио. Ако ништа друго, повлачио сам палидрвцем линије по пепелу на дну пепељаре или врхом штапа шарао у праншни или песку, цртао прстом по замагљеном стаклу вагонских прозора или нечијим ружем за усне, у знак захвалности за протеклу ноћ, по огледалу у купатилу.

Капори, потичу из села Мириловићи изнад Билеће и од вајкада саде свој дуван. Када сам као четрнаестогодишњи дечак, први пут посетио родно село свога оца, затекао сам бабу Јовану како ниже листове дувана. Извадила је оштар мали нож на преклапање из дубоког џепа своје кецеље, исекла два листа дувана, смотала их вешто у парче исцепане новине и дала ми да пушим. Била је страстан пушач. Ко зна колико би још живела да није у деведесет седмој години оставила дуван, љута на себе што је запалила покривач заспавши са упаљеном цигаретом у устима. Пушим, дакле, још од тог давног дана, не без осећања гриже савести, знајући да ће ми дуван једног дана доћи главе. И право је, али сам се бар напушио у животу!

Седећи једне ноћи покрај ватре у планини Видуши, по којој су завијали вукови, слушао сам једног старца како тврди да су Херцеговци, и када су неписмени, најначитанији међу Србима. Будући да су куповни папирићи (звани ћати) ретки и скупи, они дуван заматају у новине и истргнуте листове из случајно залуталих књига. Сагорена, одштампана слова, у облику дима улазе им у плућа и у крвоток и таложе им се у глави. То су читаве библиотеке којих Херцеговци нису ни свесни. Толико о пушењу.

Што се тиче цртања, не рачунајући оно детиње жврљање по хартијама и доцртавање бркова на фотографијама тетака у албуму, цртам од четврте године. О Божићу 1941., наша сусетка са другог спрата - као уздарје за улогу положајника поклонила ми је прве акварел боје марке „Faber” купљене у књижари код „Simona & Katana”, јединој продавници сликарског материјала у Сарајеву, заједно са дивном четком црне лакиране дршке. Ова хрома учитељица, уседелица, одвела ме је и први пут на море, у Подгору код Макарске, где сам тим истим бојама покушавао да насликам залазак сунца који сам јој поклонио. Ти моји први акварели нетрагом су нестали у вихору Другог светског рата, али још увек чудом не могу да се начудим како се из малих, округлих разнобојних жетона стврднуте боје, четком и водом, могу поново створити сви призори пред којима се човек нађе.

Будући да сам вичан књижевном занату, одлучио сам да напишем овај скромни оглед о уметности цртања да бих некако повратио хиљаде изгубљених, уништених и расутих цртежа по времену и овој планети. Притом, не могу да се одупрем сећању на једног путујућег трговца књигама кога смо звали Жућа због његове косе која је пламтела попут лампе. Нисам га видео већ годинама, али често мислим на њега - тог малог, анонимног апостола књиге, који је попут Сизифа вукао своје претешке торбе по провинцијским књижарама, које су већином продавале канцеларијски материјал, тапете и школски прибор, по фирмама и јавним холовима, нудећи их упорно на рате или са попустом за готовину. Једне давне године објавио је и сам књигу под насловом „Како постати писац” и продавао је на хиљаде примерака мада никада није написао ништа изузев наведене књиге.

Ова књига, ако успем да је доведем до краја, требало би да буде нешто слично споменару или породичном албуму, који би покушао да отме од заборавана неке већ дотрајале и избледеле цртеже и размишљања о цртању као дисциплини духа. У њој би, такође, требало да се помену и забележе дела многих већ заборављених уметника који су утицали на мој начин цртања, и на уметничко обликовање поколења којем припадам. Кажем, поколења, јер шта значи десет или петнаест година више или мање за дело оних који су се нападали на истом извору?

Падају ми на памет „Успомене” непревазиђеног биографа Ђорђа Вазарија који почиње да их пише 1527. године, са само

шеснаест година у тренутку када му умире отац - „Ову књигу написао сам ја, Ђорђо... где ће бити поменута сва сликарска дела рађена ал фреско, темпером, уљем, на дрвету, на зиду или на платну која сам радио с времена на време, у свим местима и земљама, како овде у Арцу тако и по целој Италији и ван ње... и све оно што ће се свакодневно догађати нека буде... на корист и хвалу моју и целе моје породице и за спас тела и душа наших, заувек на веке векова. Амен”.

Одувек сам завидео уметницима који с читавог живота пажљиво водили рачуна о свом делу, онима који у себи имају помало и од карактера књиговође или апотекара и у чијим тафтерима стоје тачни подаци о свакој слици и цртежу, њихове димензије, техника, адреса купаца и слајдови радова. Остаје им само да наруче уводни текст од пријатеља критичара и монографија је у сваком тренутку зачас готова. Пријатељи, који воле како цртам, годинама ме наговарају да ми објаве монографију, али авај! - ма колико пута да сам се заклињао да ћу у посебној свесци бележити куда ми одлазе цртежи и слике, никада нисам био довољно чврст карактер да испуним чак ни прву страницу, о слајдовима да и не говоримо. Онај ко би се одлучио да обави тај посао уместо мене, нашао би се пред немогућим задатком да пронађе пријатеље које сам и сам већ заборавио или њихове наследнике, ако су ови помрли; да посети многе далеке градове и континенте у којима сам цртао и продавао или поклањао цртеже - адресе у изгубљеним телефонским блоковима, љубави које ме се данас једва сећају, зграде и четврти које више не постоје - књиге које сам илустровао потпуно заборавивши и њихове наслове и писце, редакције листова којих више нема... Не верујем да би се ико жив одлучио на такво истраживање, чак и да се ради о неком великом уметнику, а не о мени.

Мој стари пријатељ, и нека врста учитеља, Зуко Цумхур, један од највећих наших мајстора цртежа, када је умирао није поседовао више од десетак својих радова - читаво његово дело задржали су штампари, технички уредници и графички радници. И дан дањи, повремено искрсне по неки његов цртеж на каквој распродаји или у новинском огласу. Чини се да је невоља у томе што они који педантно воде рачуна о сваком свом папирићу не заслужују монографије, а они, пак, који их заслужују, не знају куда је отишао читав њихов дугогодишњи рад.

ЦРКВИЦА (1996)

За оне уметнике чије су слике и цртежи расути по целом свету монографија је једини прави дом. Ма где се налазила, њихова дела су најзад сакупљена- у том папирнатом музеју под кровом од корица. Мој професор, Недељко Гвозденовић, добио је своју прву и последњу монографију у 86. години, петнаест дана пре но што је умро. Улазећи у његову болесничку собу, професоров поштовалац и колекционар, Никола Мирков, затекао га је на самртничкој постелји како на мршавим старачким грудима придржава рукама растворену монографију која је мирисала на свежу штампарску боју.

„Професоре - казао је - монографија вам је дивна! Седамдесет и осам репродукција у боји...”

„Осамдесет”... - прошаптао је овај исправљајући га и склопио очи тонући у кому. Биле су му то, вероватно, последње речи у животу.

Најбољи уводни текстови за монографије били би, по мени, рукописи које су уметници сами о себи написали. Можете ли замислити бриљантнију студију о Леонарду од „Трактата о сликарству”? Увод за Микеланђелову монографију, били би његови сонети а за Челинијеву - аутобиографија „Мој живот”. И шта је узбудљивији и веродостојнији есеј о Ван Гогу од писама брату Теу? Има ли потресније исповести о муци и страдању од епистоларне прозе Пола Гогена, која се објављује под насловом „Записи цивилизованог дивљака”? За мене лично, најузбудљивија су сведочења пријатеља и савременика, сасвим обична, људска, без икаквих „научних приступа“, попут предивне приче француског скулптора Жака Липшица о пријатељу Амеду Модилјанију која понекад служи као уводни текст за Модилјанијеве књиге репродукција. То су есеји плаћени животом и због тога поседују посебну вредност, баш као и, на око, неважни подаци о томе да је уклети Модисолио јела пре но што би их кушао, пуцао у звезде из пиштоља и будио Липшица у сред ноћи да би му пијан рецитовао делове из Дантеовог „Пакла”, одакле се управо вратио. У сваком случају, мислим да онај ко пише о неком сликару, треба и сам мало да се бави тим тешким послом ако хоће да до краја схвати његову суштину.